

تحلیل کارایی بخش ثبت اختراع نظام مالکیت فکری ایران با رویکرد تطبیقی

محمد مهدی اخلاقی^{۱*}، محمود صادقی^{۲**}

چکیده

وجود و قوت نظام مالکیت فکری موجب افزایش نوآوری و در نتیجه رشد و پیشرفت اقتصادی کشورها می‌شود. در همین خصوص کارایی نظام ثبت اختراعات در کشور اهمیت پیدا می‌کند. یکی از دلایل عدم پیشرفت و توسعه کشور در زمینه توسعه فناوری مشکلات نهادی حوزه‌های مرتبط است. با وجود گذشت نزدیک به یک قرن از اولین قوانین مربوط به مالکیت فکری در کشور، همچنان نظام مالکیت فکری با مشکلات مختلفی روبروست. در این مطالعه به بررسی کارایی بخش ثبت اختراعات نظام مالکیت فکری با رویکرد تطبیقی و مقایسه با دو کشور هند و ویتنام پرداخته شده است. ایران، هند و ویتنام سه کشور برتر از منظر شاخص‌های نوآوری در میان کشورهای با درآمد متوسط به پایین در گزارش‌های سالانه شاخص جهانی نوآوری سازمان جهانی مالکیت معنوی هستند. طبق بررسی به عمل آمده علی‌رغم تعداد زیاد اختراعات ثبت شده در کشور، گواهی‌های ثبت اختراع از کیفیت قابل قبولی برخوردار نیستند. با بررسی به عمل آمده مشخص شد که قوانین مکمل در راستای حمایت از مخترعین و هزینه‌های پایین ثبت اختراع در ایران منجر به افزایش تقاضای ثبت اختراع در ایران شده است. از طرف دیگر وجود ضعف در سازوکار ارزیابی اختراعات منجر به کیفیت پایین ثبت اختراعات در ایران است. در همین خصوص تقویت نظام ثبت اختراعات با افزودن نظام اشیا مفید، باز تنظیم هزینه‌های ثبت اختراع و تدوین نظام ارزیابی چندمرحله‌ای و سازوکار ارزیابی مناسب به‌عنوان راه‌حل‌های پیشنهادی مطرح شد.

واژگان کلیدی: اشیا مفید، نظام ارزیابی اختراع، ثبت اختراع، حقوق نوآوری، مالکیت فکری

* عهده‌دار مکاتبات: پژوهشگر، تلفن: ۰۹۱۰۴۵۶۹۳۹۵، نشانی الکترونیکی: m_akhlaghi@modares.ac.ir

** عهده‌دار مکاتبات: دانشیار، تلفن: ۰۲۱۸۲۸۸۴۲۹۲، نشانی الکترونیکی: sadegh_m@modares.ac.ir

^۱ گروه مدیریت فناوری اطلاعات، دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

^۲ گروه پژوهشی آینده نگاری و سیاست پژوهی، پژوهشگاه نیرو، تهران، ایران

^۳ گروه حقوق مالکیت فکری، دانشکده حقوق، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

مقدمه

نحوه اجرای قوانین مالکیت فکری در کشور نیز در قوت و ضعف قانون مؤثر است. از آنجایی که یکی از ابزارهای مهم تحلیلی که مورد استفاده سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران کشورهای مختلف قرار می‌گیرد، ابزار تحلیل گواهی‌های ثبت اختراع است؛ بینش‌های حاصل از این ابزار تحلیلی موجب ایجاد درک سطح نوآوری و سطح زیرساخت دانشی موجود در کشور می‌شود و بر مبنای همین درک، سیاست‌های آتی پیشنهاد و اجرایی می‌شوند. بنابراین تقویت اجرای قانون زمینه‌ساز تولید اطلاعات باکیفیت‌تر و در نتیجه تقویت نظام تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری کشور خواهد شد. همچنین تقویت اجرای قوانین مرتبط با ثبت اختراع موجب استفاده بیشتر اختراعات ثبت شده در صنعت، اثرگذاری بیشتر اختراعات در رشد کشور و جلوگیری از شکل‌گیری عارضه احتکار اختراع [۲۴] خواهد شد. اهمیت موارد فوق بر بررسی کارایی نظام ثبت اختراعات تأکید می‌کند و همچنین با در نظر داشتن این نکته که تاکنون مطالعه‌ای به این امر نپرداخته است، این مطالعه به بررسی این موضوع می‌پردازد.

بررسی کارایی نظام ثبت اختراع ایران

در این بخش به بررسی وضعیت ثبت اختراعات ایران و کارایی بخش ثبت اختراع قانون مصوب سال ۱۳۸۶ پرداخته خواهد شد. در آخرین گزارش منتشر شده توسط این نهاد بین‌المللی، کشور ایران پس از هند و ویتنام سومین کشور برتر از حیث شاخص‌های جهانی نوآوری در میان کشورهای با درآمد متوسط به پایین قرار دارد. برای مقایسه بهتر این دو کشور با ایران باید شاخص‌هایی را تعریف کرد که در ادامه به آن پرداخته خواهد شد.

نسبت تعداد گواهی‌های اختراع اعطا شده به شهروندان هر کشور در خارج از آن کشور به کل تعداد گواهی‌های اختراع اعطا شده نشان دهنده این است که نوآوری‌های ارائه شده توسط شهروندان چقدر در خارج از آن کشور پذیرفته شده است و توانایی نوآوری آن کشور را در سطح جهانی نشان می‌دهد. این نسبت برای کشور ایران بین سال‌های ۲۰۱۲ تا ۲۰۲۱ از زیر یک درصد تا حدود ۴.۳۵ درصد افزایش پیدا کرده است [۲۵]. این نسبت برای کشور ویتنام از ۷ تا ۴۰ درصد متغیر بوده است. همچنین این نسبت برای کشور هند در همین بازه زمانی مابین ۵۴ تا ۷۹ درصد متغیر

اهمیت نوآوری و توسعه فناوری در پیشرفت کشورها بر کسی پوشیده نیست، به دلیل این اهمیت مطالعات زیادی پیرامون سیاستگذاری صحیح و ارتقای ابزارهای سیاستی در راستای افزایش سطح نوآوری و توسعه فناوری صورت گرفته است. نظام مالکیت فکری و ثبت اختراعات موجب رشد نوآوری و توسعه فناوری در کشورهای پیشرو بوده و تقویت نظام مالکیت فکری و افزایش ارتباطات بین‌المللی به طرق مختلف زمینه‌ساز توسعه و انتقال دانش در نظام‌های نوآوری می‌شود [۱].

اولین قانون مالکیت فکری ایران در سال ۱۳۰۴ تحت‌عنوان قانون ثبت علائم تجارتي ایران تصویب شده است [۲]. در سال ۱۳۱۰ با بازنگری آن قانون ثبت علائم و اختراعات به تصویب رسید [۳]. پس از آن در سال ۱۳۸۶ قانون جدید ثبت اختراع، علامت تجاری و طرح‌های صنعتی توسط مجلس شورای اسلامی تصویب و اجرایی شد [۴، ۵].

با توجه به اهمیت موضوع، مطالعات مختلفی حول اهمیت و تأثیر نظام مالکیت فکری بر رشد اقتصادی و توسعه و انتقال دانش صورت گرفته است [۶، ۷]. همچنین مطالعات زیادی به جنبه‌های حقوقی ماجرا پرداخته‌اند [۸]، در مطالعات صورت گرفته بر این نکته تأکید شده است که تقویت نظام مالکیت فکری موجب افزایش سرمایه‌گذاری خارجی [۹]، رشد نوآوری [۱۰]، رشد اقتصادی و صنعتی کشورها می‌شود [۱۱] و با بررسی تأثیر نظام مالکیت فکری بر نوآوری در کشورهای در حال توسعه [۱۲] و تأثیر این نظام بر مهاجرت نخبگان [۱۳، ۱۴] به بحث نظام مالکیت فکری مناسب برای کشورهای در حال توسعه [۱۵] پرداخته‌اند. با توجه به اهمیت مسئله در مطالعات همچنین به بحث ارزیابی نظام مالکیت فکری ایران [۱۶] و راهکارهای حقوقی بهبود آن [۱۷] پرداخته‌اند. علاوه بر این در مطالعات راهکارهای سیاستی تقویت نظام مالکیت فکری [۱۸] نیز پیشنهاد شده است. از جنبه دیگر روابط نهادی در گواهی‌های ثبت اختراع ایران نیز تحلیل شده است [۱۹]. همچنین در مطالعات به بررسی روش‌های ارزیابی ماهوی اختراع [۲۰] اعم از نوآوری، گام ابتکاری [۲۱، ۲۲] و کاربرد صنعتی [۲۳] در ارزیابی درخواست اختراع پرداخته شده است.

چالش‌های اجرایی قانون ثبت اختراعات

بررسی اثر سایر قوانین و مقررات

اعطای تسهیلات، پاداش و سایر امتیازات مادی و غیرمادی نظیر تخصیص نمره برای گواهی ثبت اختراع در آیین‌نامه‌های ارتقا اعضا هیأت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی، اعطای امتیاز در مصاحبه‌های دکتری و غیره موجب تمایل افراد برای ثبت اختراع و بهره‌مندی از این امتیازات خواهد شد. هرچند در سال‌های اخیر تغییراتی در این قوانین داده شده و بهبود پیدا کرده است، این امر نشان‌دهنده این است که سیاست‌گذاران به این امر واقف شده‌اند که بسیاری از گواهی‌های ثبت اختراع با هدف دریافت امتیازات دریافت می‌شود اما برای ارزیابی ارزش گواهی ثبت اختراع هیچ آیین‌نامه‌ای وجود ندارد و هر گواهی ثبت اختراعی فارغ از کیفیت آن امتیاز مربوطه را اخذ خواهد کرد.

بررسی فرایند ارزیابی و داوری اظهارنامه ثبت اختراع

همانطور که پیش از این بررسی شد یکی از مشکلات نظام مالکیت فکری که منجر به تولید گواهی‌نامه‌های ثبت اختراع با کیفیت کمتر از سطح انتظار می‌شود، فرایندهای ارزیابی و داوری اظهارنامه‌های ثبت اختراع در ایران است. فرایندهای ارزیابی و داوری اختراع در حال حاضر در کشور به این شرح است که پس از ثبت و تکمیل پرونده اظهارنامه در مرکز مالکیت معنوی پرونده برای داوری به یکی از مراکز استعلام جهت ارزیابی ارجاع می‌شود و این موضوع به اطلاع متقاضی رسانده می‌شود. متقاضی پس از آن به دانشگاه یا پژوهشگاه مربوطه مراجعه کرده و پس از پرداخت هزینه‌های ارزیابی، معمولاً دانشگاه مربوطه پرونده را به یکی از اعضا هیأت علمی خود ارجاع می‌دهد. پس از تأیید داوری و صدور گواهی ثبت اختراع، متقاضی باید سالانه مبالغی را بابت حفظ اعتبار گواهی‌نامه اختراع در وجه مرکز مالکیت معنوی واریز نماید. با بررسی فرایند ثبت اختراع مشخص می‌شود که مباحث هزینه‌ای و مباحث فرایندی بر روند ارزیابی پرونده مؤثر است.

الف) بررسی تطبیقی هزینه‌های ثبت اختراع

برای اینکه بتوان هزینه‌های مربوط به ثبت اختراع در ایران را با سایر کشورها مقایسه کرد هزینه‌ها به صورت دلاری نیز در جدول مربوطه مشخص شده است. همچنین با بررسی هزینه‌های ارزیابی اختراع در سایت دانشگاه‌های کشور و تفاوت هزینه‌های ارزیابی

بوده است. یعنی توانایی صادرات نوآوری کشور کمتر از کشورهای هم‌گروه خود بوده است.

نسبت تعداد گواهی اختراع صادر شده به درآمد ناخالص ملی نشان‌دهنده این است که به ازای هر یک میلیارد دلار درآمد ناخالص ملی چند گواهی اختراع یا به تعبیری چند نوآوری ارائه و ثبت شده است. این شاخص برای کشور ایران بازه زمانی مذکور از ۲۰۰۸ تا ۴۰۶۷ گواهی متغیر بوده، برای کشور هند از ۰۰۶۲ تا ۱۰۶۱ و برای کشور ویتنام از ۰۰۰۹ تا ۰۰۲۷ گواهی متغیر بوده است. از نظر این شاخص ایران بیش از دو برابر کشورهای هم‌گروه به‌ازای هر یک میارد دلار درآمد سرانه گواهی ثبت اختراع صادر کرده است.

اگر گواهی‌های ثبت اختراع صادر شده را به جمعیت کشور تقسیم کنیم شاخص تعداد گواهی‌ها به ازای هر یک میلیون نفر مشخص خواهد شد. این نسبت برای کشور ایران بین ۳۱۰۴۶ تا ۴۱۰۵۴ گواهی ثبت اختراع بوده است. در کشور هند به‌ازای هر یک میلیون نفر بین ۶۰۲۳ تا ۱۱۰۱۲ گواهی و برای کشور ویتنام ۲۰۰۱ تا ۲۰۵۹ گواهی صادر شده است. این شاخص نشان می‌دهد که تقاضای گواهی ثبت اختراع در کشور ایران بیش از دو برابر این شاخص در دو کشور هند و ویتنام بوده است.

نسبت تعداد گواهی‌های ثبت اختراع بر تعداد تقاضانامه‌های ثبت اختراع توسط افراد مقیم هر کشور با تقریب خوبی نشان‌دهنده درصد پذیرش تقاضانامه‌های ثبت اختراع در هر کشور است. این نسبت برای کشور ایران بین ۲۰۰۸۳ تا ۴۹۰۲ درصد متغیر بوده است. برای کشور هند این عدد بین ۵۰۵۶ تا ۲۶۰۱ درصد و برای ویتنام بین ۷۰۳۹ تا ۲۳۰۴۷ متغیر بوده است. کنار هم قرار دادن این شاخص با شاخص‌های قبلی نشان‌دهنده این نکته است که فرایند ارزیابی گواهی ثبت اختراع در ایران نسبت به دو کشور هم‌گروه آسان‌تر است.

مجموع شاخص‌های مطرح شده نشان می‌دهد که نرخ تولید گواهی ثبت اختراع در ایران به نحو معناداری از کشورهای هم‌گروه بیشتر است. در کشور ایران هم نسبت تقاضای گواهی ثبت اختراع بالا بوده است و هم نسبت پذیرش تقاضانامه‌ها. این مهم در حالیکه نسبت گواهی‌های ثبت اختراع با قابلیت ثبت در خارج از کشور در ایران نسبت به هند و ویتنام پایین‌تر است. درواقع کیفیت گواهی‌های ثبت اختراع در ایران از کیفیت گواهی‌های ثبت اختراع در کشورهای هم‌گروه کمتر است.

همچنین در تبصره ۲ همین ماده تأکید شده که این اظهار نظر صرفاً جنبه مشورتی دارد و مطابق تبصره ۳ مرکز مالکیت معنوی جهت این استعلام می‌تواند با مراجع استعلام قرارداد منعقد کند. مراکز استعلام شامل دانشگاه‌ها، مراکز تحقیقاتی، پارک‌های علم و فناوری و برخی از سازمان‌ها و ادارات دولتی هستند. فرایند ارزیابی اختراع نیز در هر یک از سازمان‌های پیش‌گفته با دیگری تفاوت‌هایی دارد. پس از بررسی اولیه و تماس با متقاضی جهت تکمیل فرم‌ها و پرداخت هزینه‌های ارزیابی، اظهارنامه عمدتاً برای اعضا هیأت علمی دانشگاه یا پژوهشگران مراکز تحقیقاتی جهت ارزیابی ارسال می‌شود.

بررسی اسامی مراکز استعلام نشان از این دارد که رویکرد مرکز به سمت انتخاب دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی به‌عنوان مراجع استعلام بوده است. با توجه به اینکه برنامه آموزشی اجباری برای ارزیاب‌های مراکز استعلام وجود ندارد و همچنین در خصوص توانمندی و صلاحیت و آشنایی ارزیاب‌ها با قوانین ثبت اختراع اطلاعاتی موجود نیست، در خصوص وضعیت ارزیابی جدید بودن، گام ابتکاری و قابلیت صنعتی شدن اختراعات باید به صورت موردی به پرونده‌های مختلف مراجعه کرد. شبیری و نجفی به چند مورد از این نظریات پرداخت‌اند. [۲۲]

با توجه به اینکه تعداد زیادی از مراکز استعلام را دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی تشکیل می‌دهند و همچنین با در نظر داشتن اینکه معمولاً دانشگاه‌ها در لبه علم، تحقیقات به‌عمل می‌آورند و نحوه ارتباط بین صنعت و دانشگاه در کشور، وضعیت ارزیابی قابلیت صنعتی شدن اظهارنامه اختراعات نیاز به تقویت دارد. صادقی و نجفی در مطالعه خود با بررسی تطبیقی شرط قابلیت صنعتی شدن اختراع، بر این نکته تأکید کرده‌اند که به دلیل نبود زیرساخت‌های مناسب ارزیابی، بررسی شرط کاربرد صنعتی بیشتر بر اظهار متقاضی متکی بوده است [۲۳]. عدم اشاره اظهار نظر مراجع استعلام به شرط کاربرد صنعتی در نظرات خود نیز مؤید این موضوع است.

طبق ماده ۲ قانون مصوب سال ۱۳۸۶، «ابتکار جدید عبارت است از آنچه که در فن یا صنعت قبلی وجود نداشته و برای دارنده مهارت عادی در فن مذکور معلوم و آشکار نباشد». در این خصوص نجفی و مدنی به تفصیل با بررسی این موضوع در کشورهای دیگر لزوم تعریف شخص با مهارت عادی در فن مذکور را ذکر کرده‌اند و فرد با مهارت عادی را فردی با دانش

پایه در هر دانشگاه، بازه هزینه مربوطه احصا شده است. لازم به ذکر است با توجه به اینکه هزینه‌ها در ابتدای هر سال محاسبه و ابلاغ می‌شود، مبنای محاسبه نرخ دلار به ریال، نرخ مربوطه در ابتدای سال ۱۴۰۱ بر مبنای نرخ نیمای اعلامی بانک مرکزی (هر یک دلار معادل ۲۴۰۷۳۹ ریال) بوده است. برای مقایسه این اعداد و ارقام، هزینه ثبت اختراع در هند و ویتنام بررسی خواهد شد. به‌همین منظور لیست هزینه‌های ثبت اختراع کشورهای هند و ویتنام از سایت نهاد مربوطه در آن کشور استخراج شده و با تبدیل به دلار در جدول درج شده است. در جدول ۱ هزینه‌های ارزیابی ثبت اختراع برای کشورهای هند، ایران و ویتنام درج شده است.

جدول ۱: مقایسه هزینه‌های ثبت اختراع در ایران، هند و ویتنام

اقدام هزینه (دلار)	نوع درخواست	ایران	هند	ویتنام
هزینه ثبت گواهی ثبت اختراع افراد حقیقی	افراد حقیقی	۱.۴۲	۴۸	۴۴.۱
	افراد حقوقی	۷.۲	۲۴۰	
هزینه ارزیابی	افراد حقیقی	۱۰.۳۲-۳۳.۲۳	۴۸	۵۵.۴۴
	افراد حقوقی		۲۴۰	
هزینه تجمیعی تمدید گواهی ۵ سال اول	افراد حقیقی	۲.۱	۲۸.۸	۱۰۰.۸
	افراد حقوقی	۲۱	۴۸۰	
هزینه تجمیعی تمدید گواهی در ۵ سال چهارم	افراد حقیقی	۸.۳	۱۴۴	۸۴۴.۲
	افراد حقوقی	۸۳	۲۴۰۰	

نتایج بررسی نشان می‌دهد که هزینه‌های ثبت اختراع در ایران به‌قدری ناچیز است که در برخی موارد کمتر از یک سی‌ام همان هزینه‌ها در هند و ویتنام است.

ب) بررسی تطبیقی فرایند ارزیابی

طبق ماده ۱۳ قانون ثبت اختراع، علامت تجاری و طرح‌های صنعتی مصوب سال ۱۳۸۶، مرجع ارزیابی و بررسی اظهارنامه مرکز مالکیت معنوی است. همچنین طبق ماده ۲۸ آیین‌نامه اجرایی این قانون مرکز مالکیت معنوی باید ظرف مدت ۶ ماه اظهارنامه را از حیث انطباق با شرایط شکلی و ماهوی مندرج در قانون و آیین‌نامه بررسی کند. در تبصره ۱ این ماده تصریح شده است که در صورت ضرورت این اداره می‌تواند از مراجع ذیربط اعم از خصوصی یا دولتی و یا از متخصصان و کارشناسان امر برای احراز شرایط ماهوی اختراع استعلام و کسب نظر نماید و مدت زمان استعلام و اعلام نظر ۳ ماه در نظر گرفته شده است.

میانہ بین یک کارگر عادی و یک متخصص در یک حوزه دانسته‌اند [۲۱]. به نظر می‌رسد در رویه جاری یک استاد دانشگاه یک فرد با مهارت عادی در فن مذکور فرض شده است. طبق اعلام مراجع استعلام، در صورتی که متقاضی از اعضا هیأت علمی همان دانشگاه باشد یا دانشگاه بر درصدی از اظهارنامه مالکیت داشته باشد، هزینه‌های ارزیابی مشمول تخفیف خواهد شد. همین نکته نشان دهنده تعارض منافع در فرایند ارزیابی اختراعات است. علاوه بر این رویه جاری ارزیابی در مراکز استعلام که موجب برخورد و آشنایی ارزیاب با مخترع/مخترعین می‌شود می‌تواند زمینه‌ساز ایجاد محیطی برای چانه‌زنی با ارزیاب و ایجاد خلل در فرایند ارزیابی شود.

طبق اطلاعات درج شده در تارنمای سازمان مالکیت فکری ویتنام، فرایند ارزیابی در ویتنام درون خود سازمان مالکیت فکری ویتنام انجام می‌شود. در خصوص تعداد و تخصص ارزیاب‌های سازمان مالکیت فکری ویتنام اطلاعاتی در دسترس نیست. در کشور هند نیز فرایند ارزیابی در سازمان مالکیت فکری هند انجام می‌شود. ۱۶۰۰ نفر ارزیاب اختراع در این سازمان مشغول به فعالیت‌اند.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

با بررسی به عمل آمده مشخص شد که بخش ثبت اختراعات نظام مالکیت فکری ایران، به دلایل مختلفی که پیش از این مطرح شد، نیاز به تقویت دارد. از منظر جامعه‌شناسی نیز مسئله ثبت اختراعات ایران قابل بررسی است و حاوی نکات بسیار ارزشمندی برای سیاستگذار است. با نگاه جامعه‌شناسی به این موضوع و بر مبنای نظریات بوردیو [۲۶]، در واقع ثبت اختراع در ایران بیش از این که منجر به ابزاری برای خلق ثروت و رشد اقتصادی کشور شود، تبدیل به یک سرمایه فرهنگی شده است. افراد برای کسب سرمایه فرهنگی به ثبت اختراع روی می‌آورند. قوانین مکمل و حمایت‌کننده نیز در راستای تبدیل این سرمایه فرهنگی به سرمایه اقتصادی کمک می‌کند. آمیزه سیاستی در این حوزه در کشور به گونه‌ای بوده است که دولت با هدف تشویق افراد به نوآوری، ضمن تسهیل فرایند ثبت اختراع انواع پاداش‌های فرهنگی و اجتماعی را به افراد مخترع اختصاص داده است، بنابراین افراد با هدف درج ثبت اختراع در سوابق تحقیقاتی

خود و در ادامه دریافت پاداش و بورس تحصیلی به سمت ثبت اختراع هدایت شده‌اند. ارزان بودن فرایند ثبت اختراع و سهولت فرایند ارزیابی موجب سهولت دریافت گواهی ثبت اختراع در ایران در مقایسه با سایر کشورها شده است.

مسئله هزینه پایین ثبت اختراع یکی از محرک‌های افراد برای تلاش در راستای ثبت اختراع است. فرد اگر موفق به ثبت اختراع شود، امتیازی (سرمایه فرهنگی) به دست می‌آورد و اگر موفق به ثبت اختراع نشود نیز هزینه‌های انجام شده ناچیز است. بنابراین نیازی به اطمینان نسبت به موفقیت تجاری نوآوری خود نمی‌بیند و در هر سطحی از نوآوری از منظر خود اقدام به ارسال اظهارنامه می‌کند.

برای حل این مشکل و افزایش کارایی نظام ثبت اختراعات ایران، باید چندین برنامه را به طور موازی و هماهنگ پیش برد. اضافه کردن ساختار اشیا مفید^۱ به قانون ۱۳۸۶ و همچنین ساختارمند کردن نظام ارزیابی ماهوی ثبت اختراع در ایران و تعیین هزینه‌های مناسب ثبت و ارزیابی اختراعات. ساختار اشیا مفید یکی از ساختارهایی است که در نظام‌های ثبت اختراع دنیا وجود دارد. یکی از علل و عوامل توسعه نوآوری در کشورهای پیشرفته مانند آلمان، ساختار کامل نظام ثبت اختراعات بوده است [۲۷]. به همین منظور در پژوهش‌های متعددی به تبیین وضعیت توسعه این نظام در کشورهای در حال توسعه پرداخته‌اند [۲۸]. در خصوص تفاوت این نظام با نظام ثبت اختراع مطالعات زیادی صورت گرفته است [۲۹]. به نظر می‌رسد بیشتر اختراعات فعلی کشور از جنس اشیا مفید باشند. بنابراین افزودن این ساختار به ساختار فعلی نظام ثبت اختراع منجر به هدایت نوآوری‌های با کیفیت بیشتر به سمت ثبت اختراع خواهد شد [۳۰].

در خصوص هزینه‌های ثبت اختراع نیاز است تا هزینه‌ها افزایش یابد. محدودیتی بابت افزایش هزینه‌ها در قانون مربوطه درج نشده است و با تفسیر قانون فعلی هزینه ارزیابی اختراع را نیز می‌توان به هزینه‌های اعلامی مرکز مالکیت معنوی افزود. افزایش هزینه‌های ثبت اختراع موجب این خواهد شد که مخترعین به سمت جذب سرمایه‌گذار جهت حمایت از اختراع خود سوق پیدا کنند و طبعاً از طریق همین سازوکار موجب ثبت اختراعاتی خواهد شد که قابلیت خلق ثروت دارند. این مسئله از منظر

¹ Utility Model

[9]. Seyoum, B., Patent protection and foreign direct investment. *Thunderbird International Business Review*, 2006. **48**(3): p. 389-404.

[10]. Glass, A.J. and X. Wu, Intellectual property rights and quality improvement. *Journal of Development Economics*, 2007. **82**(2): p. 393-415.

[11]. Dehghan, A., et al., Investigating the Effect of Innovation and Intellectual Property on the Production Growth of High- Tech Industries (Case Study: Selected Middle Eastern Countries). فصلنامه (پژوهش های اقتصاد صنعتی، ۲۰۲۲، ۱۸) p. 889-100.

[12]. Lai, E.L.-C. and L.D. Qiu, The North's intellectual property rights standard for the South? *Journal of International Economics*, 2003. **59**(1): p. 183-209.

[13]. McAusland, C. and P. Kuhn, Bidding for brains: Intellectual property rights and the international migration of knowledge workers. *Journal of Development Economics*, 2011. **95**(1): p. 77-87.

[14]. Shahabadi, A., H. Sepehr Doust, and A. Jamebozorgi, The Effect of Protection of Intellectual Property Rights on Brain Drain from Selected Developing and Developed Countries. *Journal of Science and Technology Policy*, 2012. **5**(1): p. 87-98.

[15]. Bozorgi, V., Appropriate Intellectual Property Rights Regime for Developing Countries: With Suggestions for Iran. *Iranian Journal of Trade Studies*, 2018. **22**(88): p. 115-154.

[16]. Mahdinezhad Noori, M., et al., Developing Assessment Indicators for Iranian Intellectual Property Rights System (IPRS). *Strategic Management Studies of National Defence Studies*, 2020. **10**(38): p. 160-121.

[17]. Salami, S.R. and M. Goodarzi, The Role of Intellectual Property Rights in Technological Development Some Suggestions and Policy Implications for Iran. *Industrial Management Studies*, 2003. **1**(3): p. 73-95.

[18]. Mashayekh, J., Policy Recommendations for Promoting Intellectual Property System in Iran. *Science and Technology Policy Letters*, 2019. **09**(2): p. 15-30.

[19]. Hatami, M., Inter-institutional collaboration of Iranian patents indexed in international patent databases. *Scientometrics Research Journal*, 2016. **2**((Issue 2, Autumn & Winter)): p. 39-48.

[20]. Jafarzadeh, M. and A. Mahmoudi, The substantive conditions of patent protection from the point of view of the judicial procedure and the Patent Office. *Legal Research Quarterly*, 2006. **8**(42).

[21]. Najafi, H. and M. Madani, Explanation of Tools of Establishment of Inventive Step Requirement in Inventions (Prior art, Person Having Ordinary Skill in the Art). *Journal of Legal Research*, 2018. **17**(34): p. 141-160.

[22]. Shobeir, S.H. and H. Najafi, A Comparative Study of the Assessment of Inventive Step in

سیاست گذاری موجب تفکیک بین کارکردهای فرد نوآور و توسعه دهنده محصول می شود.

ایجاد سازوکار ارزیابی چندمرحله ای اختراعات مهمترین اقدام مرکز مالکیت معنوی در راستای تقویت نظام اختراعات خواهد بود. در سازوکار ارزیابی چندمرحله ای، ارزیاب مقدماتی نظر خود را اعلام می کند، ارزیاب سطح بالاتر نیز پس از بررسی نظر ارزیاب مقدماتی، نظر ارزیاب را تأیید یا رد می کند. در نهایت تأیید یا رد نهایی اظهارنامه بر عهده کارشناسان مرکز مالکیت معنوی خواهد بود. در این راستا در وهله اول باید ارزیاب های اختراع به طور مستقیم با مرکز در تماس باشند نه از طریق مراکز استعلام. به این ترتیب مرکز بر ارزیاب ها نظارت بیشتری خواهد داشت. ارزیاب های مرکز می توانند در استخدام مرکز نباشند و در صورت داوری اختراع حق الزحمه دریافت کنند. مرکز باید به صورت مرتب دوره های آموزشی ارزیابی اختراع برگزار کند و ارزیاب ها باید ملزم به شرکت در دوره های تخصصی مرکز باشند، همچنین تدوین نظام رتبه بندی ارزیاب ها و اعطای گواهی مخصوص به آنها از اهمیت بالایی برخوردار است.

منابع و ماخذ

[1]. Lai, E.L.-C., International intellectual property rights protection and the rate of product innovation. *Journal of Development economics*, 1998. **55**(1): p. 133-153.

[2]. Iran, N.P.o., Iranian Trademark Registration Law. 1925.

[3]. Iran, N.P.o., Trademarks and Inventions Registration Law. 1931.

[4]. Iran, I.P.o., Patent, trademark and industrial design law. 2007.

[5]. Iran, I.P.o., Executive Regulations of Patent, Trademark and Industrial Designs Law. 2009.

[6]. Schneider, P.H., International trade, economic growth and intellectual property rights: A panel data study of developed and developing countries. *Journal of Development Economics*, 2005. **78**(2): p. 529-547.

[7]. Abbasinejad, H., y. gudarzi farahani, and M. Hossein Ghiassi, The Effect of Protection of Intellectual Property and Patent on Iran's Economic Growth. *The Economic Research (Sustainable Growth and Development)*, 2014. **14**(1): p. 27-58.

[8]. Ahmadian, A., The role of intellectual property protection in economic development with the approach of Iranian law. *Journal of Civil and Legal Sciences*, 2021(16): p. 727-740.

- Innovation and New Technology, 2018. **27**(1): p. 80-105.
- [28]. Suthersanen, U., Utility models and innovation in developing countries. Vol. 13. 2006: International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD).
- [29]. Habiba, S. and Z. Shakeri, LEGAL ASPECTS OF UTILITY MODELS. Law Quarterly, 2011. **41**(1): p. 185-201.
- [30]. Habiba1, S. and H. Shahbabai2, Protection of Utility Model for Supplement of Patent System. Comparative law Research Quarterly, 2012. **16**(3): p. 51-74.
- Inventions. Comparative Law Researches, 2012. **15**(4): p. 35-.
- [23]. Sadeghi, M. and H. Najafi, Industrial application requirement in patent law (comparative study). Comparative Studies on Islamic and Western Law, 2016. **3**(1): p. 135-160.
- [24]. Jafarzadeh, M. and S. Hajizadeh, The Patent Misuse of Patent Trolls. Comparative law Research Quarterly, 2016. **19**(4): p. 25-48.
- [25]. WIPO, Global Innovation Index. 2012-2021.
- [26]. Jafary Nedooshan, F., The Analytic Pieer Bourdiue's Capital Theory. Journal of Sociological Researches, 2007. **1**(3): p. 37-.
- [27]. Heikkilä, J. and A. Lorenz, Need for speed? Exploring the relative importance of patents and utility models among German firms. Economics of

Analyzing The Effectiveness of The Patent Subsystem of Iran's Intellectual Property System with A Comparative Approach

Mohammad Mahdi Akhlaghi ^{*,1,2}, Mahmoud Sadeghi ^{**,3}

The existence and strength of the intellectual property system increases innovation and as a result the economic growth and development of countries. In this regard, the efficiency of the patent system in the country becomes important. One of the reasons for the country's lack of progress and development in the field of technology development is the institutional problems of related fields. Although nearly a century has passed since the first laws related to intellectual property in the country, the intellectual property system is still facing various problems. In this study, the effectiveness of the patenting subsystem of the intellectual property system has been investigated with a comparative approach and comparison with the two countries of India and Vietnam. Iran, India and Vietnam are the top three countries in terms of innovation indicators among low-middle income countries in the annual reports of the World Intellectual Property Organization's Global Innovation Index. According to the survey, despite the large number of patents registered in the country, patent certificates are not of acceptable quality. Through the investigation, it was found that complementary laws to protect inventors and low patenting costs in Iran have led to an increase in the demand for patenting in Iran. On the other hand, the existence of weakness in the patent evaluation mechanism leads to the low quality of patent registration in Iran. In this regard, the strengthening of the patent system by adding the system of utility model, readjustment of patent costs, and the development of a multi-stage evaluation system and appropriate evaluation mechanism were proposed as solutions.

Keywords: Innovation Rights. Intellectual Property. Invention Evaluation System. Patent. Utility Model.

* Corresponding Author, Researcher, Tel: +989104569395, E-mail: m_akhlaghi@modares.ac.ir

** Corresponding Author, Associate Professor, Tel: +982182884292, E-mail: sadegh_m@modares.ac.ir

¹ Department of IT Management, Faculty of Management and Economics, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

² Department of Foresight and Policy Study, Niroo Research Institute., Tehran. Iran

³ Department of Intellectual Property Law, Faculty of Law, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran